

Carl Milles – Laggabarn och världsberömd Sven-Erik Pernler

Kåseri i Laggagården 2025-11-09 vid firande av 150-årsminnet av Carl Milles födelse

Året var 1955. Den sommaren var min 11-åriga syster Margareta anställd som barnvakt åt ettåriga Edvard på Örby gård. Föräldrarna och godsägarna Vanja och Bo Nilsson hade gett sin förstfödde detta namn efter barnets avlidne farfar, ingenjören.

En dag, torsdagen den 11 augusti 1955, blev inte som alla andra dagar. Margareta antecknade själv många år senare: "[mamma och pappa] berättade att en känd skulptör med namnet Carl Milles skulle besöka sitt barndomshem Örby Gård. Som barn visste jag inte vem han var, men förstod att han var en känd person. --- Carl Milles kom med följe i bilar uppför allén förbi huset där vi bodde. Jag kan fortfarande känna att det var något stort man fick vara med om."

Tillsammans med sin syster Kerstin och lillebror Claes-Göran gick hon omsider upp till gården där Carl Milles satt ute på förstukvisten. Margareta var som alltid strategiskt utrustad med sin poesibok, Kerstin med ett Örby-vykort. Deras lillebror hamnade snart i Carl Milles knä. Kerstin fick en daterad autograf på sitt vykort och i Margaretas poesibok kan man ännu idag läsa: "Lycka till i Ditt lif lilla Margareta önskar farbror Carl Milles 11.8 1955." Det var en idyllisk situation, med en åldrad, vithårig och barnlös man i centrum. En man som så ofta och uttryckligen, men förgäves, hade önskat sig egna barn. Och episoden, ja den är från Milles allra sista besök i sitt barndomshem.

Måndagen den 19 september, alltså bara fem veckor senare nåddes vi och hela världen av nyheten om att Carl Milles hade avlidit i sitt hem på Millesgården, 80 år gammal. Den nyheten hade konkurrens av en annan stor nyhet: en militärkupp i Argentina hade tvingat president Juan Perón att avgå och fly till Paraguay. Det var de stora nyheterna den dagen.

Bara fyra år tidigare, 1951, hade Carl mer permanent återvänt till Europa från en 20årig vistelse i USA. Sommartid dessa sista levnadsår återkom han även till Lagga och Örby. Där hann han även träffa sin gamle vän ingenjören Edvard Nilsson igen, innan denne gick ur tiden 1952.

Men var det verkligen av kärlek till hembygden som Carl återkom hit? För att förstå frågan, så låt oss ta det hela från början! Och jag vägrar då att berätta de gamla guideskrönorna om den elake majoren som köpte Örby gård och som sedan behandlade sina barn både olika och orättvist, ja rent av misshandlade stackars lille Carl! Den storyn har jag själv hört när en busslast turister med guide anlände till Lagga kyrkogård för några årtionden sedan.

Carls far hette Emil Andersson. Han hade som barn haft det både fattigt och kämpigt. Men han var intelligent, tog studentexamen på rekordtid och erbjöds av kung Karl XV själv officersutbildning på Karlbergs krigsskola. 1863 blev han furir vid Kongl. Uplands regemente, för att fem år senare få anställning vid en fransk, kejserlig bataljon under ett par års tid, varefter han blev officer vid Kongl. Uplands regemente.

Så pappa Emil var förvisso officer. Men det var som nybliven, 32-årig andrelöjtnant, alltså den allra lägsta av officersgrader, som han hade köpt Örby gård 1875 och flyttat hit från Vallentuna med sin hustru, apotekardottern Valborg, och deras snart tvååriga dotter Ruth. Detta var den 18 mars. Köpet av Örby hade möjliggjorts genom svärfaderns, apotekaren Wilhelm Tisells, ekonomiska bistånd.

På midsommaraftonen, den 23 juni, alltså bara drygt tre månader senare, föddes sonen Carl. Det skedde på övervåningen på Örby gård, uppe i det sydöstra hörnrummet. Pappa Emil hade befunnit sig på Polacksbacken i Uppsala när tiden var inne. Kusken Carlsson från Örby hade hämtat honom inne i stan, och hästarna hade skenat på vägen till Lagga. Men allt gick väl. Sängen som Carl föddes i fanns kvar och brukades på gården åtminstone en bra bit in på 1900-talet, alltså ännu sedan gården genomgått fyra snabba ägarbyten. Stora, tunga möbler tog man ju inte alltid med sig. Var sängen finns idag, det vet jag däremot inte. Kanske någon av er kan berätta om det lite senare.

Dopet förrättades av socknens kyrkoherde, Per Nordenwall, en dryg månad senare, söndagen den 25 juli. Det ägde rum i kyrkan, sannolikt i anslutning till dagens högmässa, eftersom barnets mor Valborg omedelbart innan dopet blev kyrktagen. Det var en akt som nyblivna mödrar skulle genomgå ungefär 40 dagar efter barnafödandet. Den innebar att modern tackade Gud för att förlossningen hade gått bra och att hon nu på nytt orkade delta med de andra i kyrkans och socknens liv.

Vid dopet fick barnet namnen Wilhelm Carl Emil, i just den ordningen. Wilhelm var efter morfar apotekaren som möjliggjort föräldrarnas inköp av en då vanvårdad Örby gård, Emil var efter pappa. Men varför Carl? Det vet vi inte. Det var ett namn som då var mycket populärt i samtliga samhällsklasser. Men kanske valde pappa Emil namnet för att hylla sin egna store välgörare från ungdomsåren, nämligen kung Karl XV? Nå, barnets tilltalsnamn blev i vart fall Carl Emil.

De särskilda dopvittnena, däribland två unga officerskollegor, var alla utsocknes. Det förklaras givetvis av att föräldrarna var alldeles nyinflyttade i Lagga. Möjligen hade makarna heller inte så lätt att komma in i sockengemenskapen. Jag tänker då på pappa Emils önskan att inte enbart framstå som löjtnant och godsägare, utan även som riddare. Att han var såväl löjtnant som riddare hade kyrkoherden till och med skrivit in i husförhörlängden.

Men Emil tillhörde ingalunda det svenska riddarhuset! Han hade däremot år 1869 tilldelats den franska hederslegionen för sina insatser i den franska armén i Algeriet. Han hade blivit riddare av denna legion, men då ska vi komma ihåg att detta var denna legions allra lägsta grad. Och det hade nog kyrkoherde Nordenwall aldrig fattat, inte heller sockenborna!

Bara fyra år efter födelsen blev Carl, eller Carl Emil som han alltså kallades och kallade sig själv, moderlös och hans far änkeman. Mamma Valborg dog i barnsäng den 24 juli 1879 enligt kyrkboken. Men det var först 10 dagar efter det att hon (på Frankrikes nationaldag!) gett liv åt hans lillebror Stig. Både modern och Stig hade nämligen scharlakansfeber. Tragedin tog hans far hårt, och Carl har senare berättat

att det var första gången som han såg sin far gråta och visa mänskliga känslor. Alltså efter fyra år, om man får tro Carl. Därtill hade detta skett inför en annan man, Carl August Thärnström, som var förman på Örby gård. Båda männen hade gråtit öppet och omfamnat varandra. Och i köket fanns gummor från fattigstugan, kvinnor som mor Valborg alltid varit så god mot. Carl Emil hade sett sin mor ligga där i kistan, och han konstaterade att hon inte rörde sig.

Begravningsgudstjänsten i Lagga kyrka hölls fem dagar efter dödsfallet. Den förrättades av Carls doppräst, men fyraåringen fick inte vara med. Han var kvar hemma på Örby tillsammans med sin barnflicka Edla och lekte för sig själv i stora salen. Men nästa gång han kom till kyrkan såg han givetvis sin mors grav vid den sydöstra bogårdsmuren. Någon gravsten över henne kom dock aldrig på plats, inte förrän 80 år efter hennes död. Då, år 1959, var det Carl Milles änka Olga som såg till att ordna en sten. Man kan verkligen förvånas över att varken mamma Valborgs far, hennes make eller hennes tre barn någonsin försåg hennes grav ens med det enklaste träkors. Även om Carl och Stig som vuxna förvisso talade om saken ibland.

Tolv dagar efter sin födelse, lördagen den 26 juli, och två dagar efter moderns död, hade lillebror Stig döpts. Frågan är om det skedde i kyrkan eller hemmavid. Stig var ju sjuk och någon kyrktagning av mamman efter 40 dagar var inte aktuell då hon redan var död. Av naturliga skäl, tidsbristen inte minst, var dopvittnena inte många. Bland dem var Valborgs far Wilhelm som hade flyttat in på Örby gård knappt två år tidigare, barnens farmor Anna Andersson, samt husföreståndarinnan på Örby, den ingifta fastern Hanna Rundlöf, som nu blev som något av en mor för de tre barnen.

Sedan hände det som så ofta hände när någon blev ensamförälder med små barn: fadern gifte om sig, och då med en blott 22-årig kvinna. Hon kom från Stockholm, hette Olga Zethrin, var pappa Emils kusinbarn och fanns redan tidigare på Örby för att undervisa de tre barnen i olika ämnen. Officiellt flyttade hon till Örby först den 27 mars 1882, fastän de gift sig i Stockholm den 10 december året innan.

Sonen Tage föddes den 16 september. Hans dop och moderns kyrktagning skulle komma att dröja ända till söndagen den 12 november. Carl skulle de närmaste åren komma att få ytterligare två halvsyskon: Evert och Eivor. Men det är uppenbart att hans helsyskon betydde mest för honom, inte minst Stig som samtidigt livet igenom var den som var mest olik honom själv i fråga om intressen och livsstil.

Redan att vara ett bland sex Örby-barn hade säkerligen sina sidor, särskilt som gårdens båda äldre kvinnor och Emils nya, unga hustru inte fungerade särskilt bra tillsammans, för att uttrycka det försiktigt. Inte heller morfar Wilhelm var förtjust i Emils val av ny hustru. Men det som verkligen var svårt för Carl var 1) relationen till fadern och 2) saknaden efter mamma Valborg. Plus att han fysiskt var liten och klen, därtill astmatisk, något som förföljde honom hela livet igenom.

Det blev sannerligen inte bättre när familjen flyttade från Örby till Klara i Stockholm den 8 november 1886, sedan pappa Emil gjort stora förluster på grund av borgensförbindelser han ingått. Det var alltså av ekonomiska skäl, en konkurs, som familjen blev tvungen att avyttra Örby gård. Carl var då drygt 11 år, men hade det

senaste året till dels redan bott i Stockholm. Hans far hade under tiden hunnit avancera till kaptens grad. Så i kyrkböckerna stod han nu som kapten och (givetvis!) riddare. Efter familjen Andersson skulle det komma att bli inte mindre än tre olika brukare av Örby gård innan Edvard Nilsson, ingenjören, mer långsiktigt kom att inneha den från 1903 och framåt.

Så hur var då Carls, alltså Carl Emil Anderssons, barndom på Örby dessa första tio elva år, år som skulle komma att präglade honom för resten av livet? Från barndomen mindes han mest stryk och skäll skriver han år 1901 i ett brev till sin blivande hustru Olga. Vid det laget hade han också sedan en tid tillbaka antagit namnet Carl Milles. Han skriver: "Min barndom var fruktansvärd, ty jag bar en oändlig fruktan för min far. Jag var som barn mer död än levande.--- Jag minns mig hur jag av fruktan brukade springa hemifrån till ett berg, där jag kunde vara alldeles ensam och där det fanns en milsvid utsikt. Jag var så olycklig. När jag var hemma så sprang jag och gömde mig så fort jag hörde pappas steg. Och det hände ända till jag var sjutton år gammal.---" Alltså också långt efter det att familjen flyttat från Lagga.

Vilket berg Carl brukade fly till framgår inte. Var det Laggaberget, som då inte var lika skogbevuxet som senare? Möjligen. Eller Strumpåsen? Eller kanske åsen på andra sidan ån vid Marma? Vi vet inte. Men att Carl ofta och regelbundet fick stryk bekräftas av hans yngre bror Stig. Medan Stig själv vid nattningen brukade få en smekning av sin far, fick Carl en hurring, en örfil.

Frågan är ändå om den 26-årige Carls bild av fadern säger hela sanningen. Barnuppfostran på den tiden kunde ibland vara nog så brysk, även om ens far inte var officer. Lägg därtill faderns stora besvikelse över att hans förstfödde son, som rimligen borde ha gått i faderns fotspår som officer och gårdsägare, var en liten och klen drömmare. En som han emellanåt till och med skulle komma att karakterisera som en "urbota idiot", låt vara i vredesmod.

Som ett blekt mellanbarn mellan en söt och rar syster och en från början moderlös och söt, mörkhårig lillebror kunde man säkerligen känna sig åsidosatt ibland. Men vi måste då komma ihåg att Carl Milles under hela sitt liv hade svårt med människor som kritiserade honom eller det han gjorde. Han kände sig ofta missförstådd och var livet ut minst sagt lättkränkt. Och han omgav sig gärna med ett litet hov av beundrare, då inte minst kvinnor. Var det här en konsekvens av hans barndomsupplevelser? Eller var det en läggning som alltid hade funnits hos honom? Hade han kanske redan som barn haft svårt att ta emot kritik? Eller fick han aldrig den bekräftelse som varje barn söker? Var det därför han, till skillnad från sin äldre syster Ruth, inte klarade skolan särskilt lysande, den som i Lagga bestod av en 2-årig småskola och en 4-årig folkskola?

Pappan hade tänkt sig att Carl som 9-åring, efter småskolan, skulle gå vidare inte till folkskolan utan till storskolan, alltså till läroverket i Uppsala. När han skulle pröva in där, blev han emellertid kuggad såväl i svensk geografi som matematik. Det hindrade inte fadern från att året efter försöka få in sonen på Jacobs (real)skola i Stockholm. Och det gick väl hyfsat där de första tre åren. Men i fjärde klass tog det stopp. Carl kuggades, 14 år gammal. Han kuggades i kristendom och biblisk historia. Hans

älsklingsämnen å andra sidan var allt som handlade om naturen, jorden, blommorna, stjärnorna, djuren och planeterna. Han gjorde en egen klippbok om naturens under och om de sköna konsterna. Språk fungerade också bra för honom.

Men framför allt: han hade upptäckt livet i Stockholms hamn. Han ville ut och bort. Damen han var inackorderad hos anade ingenting. Han mutade sina skolkamrater att informera läraren om att han var sjuk. Samtidigt levde han bland sjöfolk från snart sagt hela världen och av alla samhällsklasser. Han gjorde dem tjänster och belönades själv med mat, dryck, snus, tobak osv. Hans begränsade insikter i franska, engelska och tyska räckte långt.

Givetvis krävde rektorn att han skulle gå om detta år, eftersom han varit borta så mycket. Men när rektorn såg pappa Emils reaktion, mer eller mindre räddade han Carl genom att trots allt låta honom fortsätta ett femte och sista år. Betygen blev ojämna. Sämst var betyget när det gällde religion.

Det var alltså inte under hans korta skoltid här i Lagga som problemen blev akuta, utan främst i Stockholm. Så efter avslutad skolgång sattes han som 17-åring i snickarlära, men gick på kvällarna på Tekniska skolan och gjorde där stora framsteg som snidare och slöjdare. Då ska vi veta att Carl redan som 14-åring byggde en alldeles egen fiol, även om han aldrig lärde sig spela på den.

Hans förmåga att arbeta i trä var ingen tillfällighet. Redan som mycket liten hade han täljt både barkbåtar och barkdjur. Däremot hade han misslyckats med att bränna figurer av blålera i sin mor Valborgs bakugn. Blåleran hade han väl hämtat från Laggaån (Storån), som då var ännu rikare på blålera än idag. Alltifrån 4-årsåldern gjorde han också teckningar som beundrades av besökare, och som han till och med kunde få betalt för. Teckningarna hade hästar med sex eller flera ben, likaså människor med flera armar. Själv fick han som fyraåring en trähäst som Carl August Thärnström försåg med hjul så att den kunde förflytta sig.

Vanligtvis knöt pappa Emil inte några närmare relationer till sina arbetare på Örby gård, men med ett undantag, just Thärnström, mångsysslaren som utförde många, många arbeten åt honom, inte minst snickeriarbeten, och som även var slöjdlärare vid Lagga skola. Därtill var Thärnströms son Georg och Carl lekkamrater, även om Georg var tre år yngre. Carl August Thärnström blev oerhört viktig för den 24 år yngre Carl Emil, inte bara när denne var barn, utan även som vuxen. Det var faktiskt Thärnström som redan under Örby-tiden lärde och stimulerade Carl att slöjda och snida i trä. Inte minst då djur. Och det var senare också Thärnström som med polisonger och armborst kom att stå modell när Carl skulle göra sitt berömda Sten Sture-monument för Uppsala. Carls vänskap och tacksamhet till Thärnström märktes även när Thärnström i augusti 1916, 65 år gammal, låg på sitt yttersta. Carl, som nu var en berömd konstnär och som tre år tidigare porträtterats i en omfattande bok om honom, kallar flera gånger i sitt brev uttryckligen Thärnström för sin "vän". Han var väl inte direkt en fadersfigur, men hade betytt oerhört mycket för Carl och för hans utveckling.

Men, för att återigen försöka göra bilden av pappa Emil rättvisa, måste vi komma ihåg att han faktiskt även var en engagerad, uppmärksam och kärleksfull småbarnspappa – också när det gäller Carl! En pappa som lät sin 6-årige son studera stjärnhimlen med hjälp av kikare. En pappa som under en nattlig roddtur på Hackasjön berättade om Vintergatan, Karlavagnen, Nordstjärnan och Orion. (Hackasjön var åtminstone omkring 1950 en benämning på den allra sydligaste delen av Edasjön.) En pappa som älskade allt franskt, inte minst den franska maten, konsten och litteraturen. Så hade också mamma Valborg gjort. Tillsammans hade de redan från början bemödat sig om att ge Ruth och Carl en genuin, kulturell uppfostran. Carl berättar själv om hur fadern om kvällarna vid brasan och en hängande fotogenlampa brukade sätta barnen i sitt knä och med hjälp av vackra, stora planschförsedda böcker berätta om Michelangelo, Raphael, Giotto, Bramante, Donatello, Verocchio etc, "så att vi barn vid 4-5-6-års ålder hade ganska mycket reda om dem". Han lärde också barnen franska och engelska visor, även om de inte som små förstod själva orden. De fick också tidigt introduktion i klassisk musik och opera, intressen som Carl kom att bibehålla livet igenom.

Till bilden av Lagga-tiden hör som jag redan nämnt att Carl som barn var något av en drömmare. Han hade ett stort intresse för naturen och strövade mer än gärna omkring i skogarna. Pappa Emil såg och förstärkte detta intresse, och då inte minst intresset för stjärnhimlens alla gåtor. Därtill gav han sina barn inblickar i *olika* religioner och tänkesätt, vilket sannerligen inte var vanligt i dåtidens evangelisklutherska enhets-Sverige!

Vad Lagga kyrka och gudstjänstlivet där betydde för barnet Carl vet vi däremot inte. Hans pappa och mamma fick båda omdömet berömliga av kyrkoherden vad gällde läskunskap. Men de var ingalunda mer kyrksamma än andra, utan gick som de flesta andra till nattvarden en gång om året, såvitt vi förstår. Senare i livet beskrev Carl den protestantiska kyrkan som tråkig och stelbent, detta samtidigt som han fascinerats av den katolska kyrkans gudstjänstliv såsom han mött det i Italien.

Carls längtan efter att få komma ut i världen resulterade i att han i oktober 1897 med hjälp av ett stipendium om 200 kr, plus vad som fanns kvar av det morsarv han fått ut när Örby gick i konkurs, lämnade Stockholm för Paris. Året efter kom även hans syster Ruth dit. Jag ska här inte gå in på deras umbäranden och glädjeämnen där. Till de senare hörde att Carl fann sin blivande hustru, den österrikiska konstnären Olga Granner, där. De gifte sig 1905. Men för oss mest intressant idag är att vi faktiskt vet att Carl och Ruth under åren i Paris emellanåt brukade tala om sin barndomstid i Lagga. Carl återkom därvid alltid till Thärnström, sin förste läromästare. Ruth å sin sida lyfte fram Laggas klockare och kantor Daniel Åhrman från Årby samt Ulrika Karolina Säfström, maka till Pehr Säfström vilken ägde Malmgården. Thärnströms och Säfströms var således grannfamiljer.

Det var också under Paris-tiden som Carl Emil Andersson först började kalla sig Carl Milles, i början med lite olika stavningar och uttal. Carl Emil Andersson var inte så brukbart i Frankrike. Milles såg lite mer franskt ut! Bakgrunden till hans namnval, som framöver även hans syskon och halvsyskon anammade, var att mor Valborg hade

älskat att kalla sin man Mille i stället för Emil. Så gjorde även hans officerskamrater och andra. Därmed var steget inte långt till att tala om Carl Emil och hans syskon som "Milles barn".

1906 återkom han som tämligen nygift mer permanent till Sverige. Tillsammans med hustrun Olga bosatte han sig två år senare på Lidingö och lade den första grunden till vad som idag är Millesgården. Permanent, förresten. Av hälsoskäl sökte de sig vanligtvis vintertid till länder med varmare klimat.

Det är alltså under sommartid vi har att söka efter Lagga-besök som de gjorde. Vi vet exempelvis att Carl tillsammans med brodern Stig besökt Thärnströms i Milsta något av åren före 1916. De hade fått bruka tåg och hästskjuts för att förflytta sig mellan Lidingö och Lagga.

Vi vet också att Carl Milles tillsammans med konstnären Anders Zorn och (Upp)sala-byggmästaren Anders Diös besökte Örby inför Edvard Nilssons påtänkta renovering av gårdens huvudbyggnad, vilken ägde rum 1925. Halvbrodern Evert Milles betydde mycket för huvudbyggnadens renovering, och skulle nära i tiden också bli renoveringsansvarig arkitekt på plats vad gällde Lagga kyrka.

Men Edvard Nilsson och Carl Milles besåg även gemensamt Sju helvetes gluggar och Syskrinet vid Östra Ågatan i Uppsala. Edvard hade nämligen köpt dessa hus för att hans barn tillsammans med andra skulle kunna bo där under terminerna, Också nu var byggmästaren Anders Diös med, liksom denna gång Uppsala-konstnären och konservatorn John Östlund.

Just 1920-talet var något av en guldålder för Carl i Sverige, där han blev professor vid Konsthögskolan i Stockholm. I början av 1930-talet stod han på höjden av berömmelse och erbjöds en professur vid den nya konstakademin Cranbrook utanför Detroit. Carl och Olga befann sig därför åren 1931 – 1951 i USA, där de år 1945 blev också amerikanska medborgare. Före andra världskrigets utbrott hade de sommartid ibland besökt Sverige. Under kriget var det däremot omöjligt. Ändå höll han regelbunden brevkontakt med många här i landet. Efter krigsslutet tillbringade han somrarna med arbete på Millesgården, vintrarna vanligtvis i Rom. Så vilken tid fanns då egentligen kvar för Lagga?

Ja, han måste exempelvis under sommaren 1946 ha varit i kontakt med någon eller några av sina vänner i Lagga. Det blir annars svårförklarligt hur Carl detta år kom att skänka 1000 kr till inköpet av Väsby kvarn till Lagga hembygdsförening, en kvarn som stått alldeles nybyggd när han själv var barn. Var det barndomskamraten Georg Thärnström som var tiggaren? Eller var det manne Herbert Samuelsson som i egenskap av hembygdsföreningens ordförande, därtill kommunalnämndens ordförande, kontaktade honom? Eller: kanske Carl Milles rent av besökte sin födelsesocken detta år? Hans brorson Staffan Milles noterar uttryckligen att Carl och Olga i juli 1946 kom hem till Sverige igen efter sju år i Amerika.

Även om Örby-barnen givetvis livet igenom påminde varandra om sina barndomsår ibland, vore det direkt fel att säga att Carl vurmade för Örby gård. Det var i stället så att han emellanåt drog sig för att komma i närheten av den. En som däremot verkligen vurmade för Örby var hans bror Stig. Han mer eller mindre tvingade sin son Åke att välja en levnadsbana som skulle kunna möjliggöra ett framtida återerövrande av Örby gård. Och bjöd någon Stig på bilfärd, var det nästan alltid Örby han ville återse. Så inte Carl. Bara ett exempel. Sommaren 1949 var Carl och Olga i Sverige. Stig skulle fylla 70, och Carl hade lovat att betala för det Stig allra helst ville göra på sin födelsedag. Stig valde en färd till Örby med omgivningar för att återuppliva gamla minnen. Så där rodde de på nytt i en eka på Hackasjön och träffade gamla lekkamrater på Milgården. Deras fruar Astrid och Olga var med och Stig var som ett barn. Men Carl sade efteråt: "Jag vill bara säga dig att detta var en ren uppoffring från min sida. Hade det inte varit för din födelsedag och jag lovat att stå för allt så hade du aldrig kunnat lura mig till dessa trakter..... här har jag aldrig upplevt annat än tjat och motgångar, bara tråkigheter." Han var då 74 år gammal. Samtidigt visste Edvard Nilssons båda söner Bo (1914 – 1987) och Lars (1918 – 2009) berätta om flera besök som Carl Milles gjorde i Lagga åren efter andra världskriget.

Däremot måste det vara ett rent önsketänkande att Carl och Olga 1949 skulle ha övervägt att ha sin gravplats på Lagga kyrkogård. Sedan någon tid tillbaka pågick nämligen på Millesgården färdigställandet av det kapell där de framöver skulle vila. Nej, hans ord "Inget är bestämt – men vi ska tänka på det", avsåg med allra största sannolikhet någon form av prydnad vid mor Valborgs grav, något Carl också strax därefter beslutade sig för, då i form av en musicerande ängel. När den till slut levererades och kunde invigas efter högmässan den 4 oktober 1959 var Carl redan död sedan fyra år tillbaka. Men han hade själv valt platsen där den två meter höga ängeln på sin fyra meter höga pelare skulle stå, riktad mot hans mor Valborgs grav intill bogårdsmuren. Änkan Olga betalade själva tillverkningen, men med Carls intjänade pengar. Men utan bidrag från kyrkliga syföreningen och andra vet vi inte vad som kunde ha hänt...

Vid invigningen var givetvis släkten Milles närvarande. Konstverket mottogs på kyrkorådets vägnar av kyrkoherde Gunnar Zamore, varefter församlingen bjöd på supé i salen på Örby gård, den sal Carls halvbror Evert som arkitekt hade renoverat i sitt barndomshem ca 35 år tidigare. Han var nu 74 år gammal.

Låt oss så börja avrunda där vi började: hösten 1955, men nu på Millesgården. En bräcklig Carl Milles ligger på sängen i sitt rum. Närvarande är hustrun Olga och en nära kvinnlig vän. Och så ett barn. En liten flicka. De två ler mot varandra. Och så säger den 80-årige Carl: "En sak ska du alltid komma ihåg, lilla barn! *Du* kan aldrig dö! Din kropp ska dö – men aldrig *du*!" Han kunde lika väl ha sagt samma sak till sig själv...

Carl kom, såvitt vi vet, aldrig att bli någon näckros flytande på Hackasjöns vatten, vilket han hade önskat. Inte heller kom han som bekant att vila i hemsocknens jord. Men i Lagga firades ändå år 1975 100-årsminnet av hans födelse. Några av er

kanske var med då. En minnesstund hölls i Lagga kyrka, mor Valborgs grav besöktes, varefter en samling också nu hölls uppe i salen på Örby gård. Men den som i detta sammanhang i sitt tal sade att bygdens store son alltid längtat till sin hembygd och till alla sina kära barndomsminnen, var sakligt sett inte helt sanningsenlig... Han ljög, för att vara rakt på sak.

Ovedersägligt är däremot att Carl Emil Andersson, sedermera Carl Milles, var såväl Laggabarn som världsberömd. Och det kan ju kännas skönt att veta, att Laggabor i gemen hade han vanligtvis trivts mycket, mycket bra med. Uttryckligen talade han om "*alla vännerna* däruppe i Lagga"... Så var det med det!